

Geliş/Received: 26/05/2023
Kabul/Accepted: 06/07/2023
Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2547-9725

ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM ve 1980 SONRASI TÜRKİYE'YE YÖNELEN KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ*

Serdar OLUĞ**

Öz

Bu çalışmada öncelikle coğrafya, ekonomi ve sosyoloji disiplini altında gruplandırılan uluslararası göç teorileri incelenmiş ve bu teorilerde göç hareketlerinin tek bir boyutunun, teorinin bulunduğu disiplin çerçevesinde analiz edildiği görülmüştür. Daha sonra uluslararası göç teorilerinde yaşanan dönüşümle birlikte göçün çok boyutlu ve disiplinlerarası incelenmesi gerektiği düşüncesinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Çalışmada, göç hareketlerinin süreç olarak incelenmesi gerektiği ve analizinin sürece yönelik sorularla yapılması gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Ayrıca 1980 sonrası Türkiye'ye yönelen üç kitlesel göç hareketini analiz etmek amacıyla, kitlesel göçün kaynak ülkede yaşanan hangi gelişmeler neticesinde gerçekleştiği, Türkiye'nin neden tercih edildiği, Türkiye'nin göç hareketlerine karşı nasıl bir politika geliştirdiği ve bu politikaları şekillendiren etmenlerin neler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Bu bağlamda 1980 sonrası Türkiye'ye yönelen üç kitlesel göç hareketiyle ilgili literatür taraması yapılmış ve politika belgeleri incelenmiştir. Üç örnek olayın analizinden elde edilen sonuçlar, uluslararası göç hareketlerinin gelişiminin kaynak ve ev sahibi/hedef ülkeden bağımsız olmadığı; göçe verilen tepkide tek bir unsurun belirleyici olmadığı; ekonomi, güvenlik, sosyo-kültürel yapı, siyaset, konjonktür gibi birçok unsurun ve aktörün göçe karşı geliştirilen politikada etkili olduğu ve göç hareketlerinin dinamik bir süreç olarak geriye doğru da gerçekleşebileceği şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Kitlesel Göç, Bulgaristan, Irak, Suriye.

JEL Kodu: F22, F50

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yazmakta olduğum, "Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikasının Analizi (2011-2021)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, serdar.olug@deu.edu.tr, ORCID 0000-0003-4609-5853

Atıf yapmak için / To cite this article: Oluğ, S. (2023). Uluslararası Göç Teorilerinde Yaşanan Dönüşüm ve 1980 Sonrası Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri Üzerine Bir Analiz. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 8(2): 432-464.

An Analysis on The Transformation in International Migration Theories and Three Mass Migration Movements Towards Turkey After 1980

Abstract

In this study, at first, international migration theories grouped under the disciplines of geography, economy and sociology were examined and it was seen that a single dimension of migration movements in these theories was analyzed within the framework of the discipline in which the theory is located. Then, with the transformation experienced in international migration theories, it was observed that the idea that migration should be examined multidimensionally and interdisciplinary has come to the fore. In this study, the idea that migration movements should be examined as a process and should be analyzed with questions about the process has been accepted. Besides, in order to analyze the three mass migration movements towards Turkey after 1980, the questions, that mass migration have taken place as a result of what developments in the origin country, what the reasons have been for choosing Turkey, what kind of policies Turkey has developed against migration movements and what the factors have formed these policies. have been sought for answers. In this context, literature review was conducted on three mass migration movements towards Turkey after 1980 and policy documents were examined. The results obtained from the analysis of three case studies have showed that the development of international migration movements is not independent from the origin and host/destination country; a single factor is not decisive in the response to migration; many factors and actors such as economy, security, socio-cultural structure, politics, conjuncture are effective in the policy developed against migration, and migration movements can also take place backwards as a dynamic process.

Keywords: International Migration, Mass Migration, Bulgaria, Iraq, Syria.

Jel Codes: F22, F50

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi içerisinde önemli yeri olan bir olgudur. Stephen Castles ve Mark J. Miller'ın 20. yüzyılda gerçekleşen göç hareketlerinin önemini vurgulamak adına kullandığı "göçler çağı" kavramı göç hareketlerinin önemini ortaya koyarken; içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da göç hareketlerinin önemini kaybetmediği, aksine önemini giderek arttırdığı görülmektedir. Çeşitli boyutlarda ve çeşitli coğrafyaları kapsayacak şekilde gerçekleşebilen göç hareketleri, kaynağı itibarıyla çeşitlilik arz ederken, hedef ülkelere ulaşan göçmenlerin hedef ülkelerin toplumlarıyla olan ilişkileri açısından da farklılıklar gösterebilmektedir. Bu yüzden göçün bir süreç halinde gerçekleştiğini anlamak gerekmektedir.

Farklı gerekçeler ve farklı aktörler göç olgusunu şekillendirirken, göçün yönü ve türü üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla tüm göç tarihini açıklamak için tek bir neden belirtmek ve tek bir yön söylemek mümkün olmayabilmektedir. Özellikle göçler çağı olarak nitelendirilen dönemde göçlerin insanlık tarihindeki önemi gözler önüne serilirken, bu kadar önemli bir olgunun incelenmesi de bu anlamda önem arz etmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte uluslararası göç hareketlerinin daha fazla araştırma konusu haline geldiği görülmektedir. Bununla birlikte uluslararası göç hareketleri incelenirken; göçün, sadece kaynak ülke üzerinden veya tek bir disiplin çerçevesinde incelenmesinden ziyade, kaynak ve ev sahibi/hedef ülkenin birlikte ve disiplinlerarası incelenmesi gerektiği görüşünün öne çıktığı görülmüştür. Uluslararası göç teorileri ve göç hareketlerinde yaşanan dönüşüm de bu bağlamdadır. Bu çalışmada da göçün süreç olarak ve birden çok boyutuyla disiplinlerarası incelenmesi gerektiği; kaynak ve hedef ülkenin birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi benimsenmiştir.

Türkiye açısından bakıldığında göç, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana farklı boyutlarda ve farklı gerekçelerle ortaya çıkmıştır. 1923'ten günümüze Türkiye kaynak ülke, geçiş ülkesi ve hedef ülke olduğu bir süreçten geçmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenecek olan üç kitlesel göç hareketi de Türkiye'nin geçiş ülkesi ve hedef ülke olma sürecinin yaşandığı dönemde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın amacı göç hareketlerinin süreç olarak incelenmesi gerektiği düşüncesi bağlamında üç örnek olayı analiz etmektir. 1980 sonrası Bulgaristan'dan, Irak'tan ve Suriye'den Türkiye'ye yönelen üç kitlesel göç hareketiyle ilgili literatür taraması yapılmış ve politika belgeleri incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde incelenen kitlesel göç hareketleri, ekonomi, güvenlik, sosyo-kültürel yapı, iç ve dış siyaset ile konjonktür gibi unsurlar göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir.

2. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Göç olgusu kadar eski olmasa da göçle ilgili teorilerin geçmişi 1800'lü yıllara uzanmaktadır. Göçün kaynağı bazıları için ekonomiyken bazıları için çevredir. Jakub Bijak'ın 2006 yılında yayınladığı "Uluslararası Göçün Tahmini: Seçilmiş Teoriler, Modeller ve Yöntemler" adlı çalışmasında uluslararası göç teorileri disiplinler altında gruplandırılarak aktarılmıştır. Göç teorilerinin buldukları disiplin çerçevesinde gruplandırılması, göçün kaynağının hangi bağlamda incelendiği konusunda bize fikir vermektedir.

2.1. Coğrafi, İktisadi ve Sosyolojik Göç Teorileri

İlk kategori göçün kaynağının coğrafi olduğunu ileri süren göç teorilerine aittir. Beşerî coğrafya geleneğinde göç teorileri mekânsal hareketleri açıklamada mesafenin rolüne odaklanmıştır (Bijak, 2006: 13). Göçü bu bağlamda değerlendiren ve göçle ilgili ilk teorik çalışmayı gerçekleştiren Ernest George Ravenstein'in dikkatini bu konuya çeken, William Farr'ın göçün kesin bir kanununun olmadığıyla ilgili iddiasıdır (Ravenstein, 1885: 167).

Ravenstein, Farr'ın savına itirazını, 1885 yılında yayınlanan "Göç Kanunları" adlı çalışmasıyla yapmıştır. "Göç Kanunları" adlı çalışmasıyla göç olgusu ilk kez teorik olarak açıklanırken, 1889 yılında aynı isimle yayınlanan çalışmanın ikinci kısmıyla göç teorisi son halini almıştır. İngiltere'nin 1881 yılında yayınlanan nüfus sayımı verilerinden yararlanarak teorisini oluşturan (Ravenstein, 1885: 167) Ravenstein, çalışmasında "kanun" kavramını demografik hareketlerin kesinliğini vurgulamak adına kullanmıştır (Abadan-Unat, 2006: 20).

Ravenstein (1885: 198-199), göçle ilgili yedi "kanun" öngörmüştür. (1) Göç hareketlerinin büyük bir kısmı kısa mesafelidir. (2) Göç hareketleri doğası gereği belirli mesafe aralıklarıyla sınırlıdır. (3) Ayrılma süreci çekim sürecinin tersi olmakla birlikte benzer şekilde gerçekleşmektedir. (4) Her temel göç hareketi aynı zamanda dengeleyici karşı bir göç hareketi doğurmaktadır. (5) Uzun mesafeli göç hareketleri genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerine doğru gerçekleşmektedir.

(6) Kentin yerlileri, kırsal kesimlerden gelen göçmenlere göre daha az göç etmektedir. (7) Kadınlar, erkeklere göre daha fazla göç etmektedir.

Ravenstein'a göre, her ne kadar "göç kanunları" göç hareketlerinin açıklanmasında yol gösterici olsa da göç hareketlerini tek bir gerekçeye indirgememek gerekmektedir. Göçe kaynaklık eden gerekçeler göçü adım adım gerçekleşen bir akışa dönüştürmektedir (Ravenstein, 1889: 286). Ravenstein'ın çalışmalarında vurguladığı nokta, göçün, zorlayıcı koşulların da etkisiyle coğrafi bağlamda ileri sürülen yedi kanun çerçevesinde gerçekleştiğidir.

İkinci kategoriye, göçün kaynağını ekonomi disiplini içerisinde arayan teoriler oluşturmaktadır. Göçü, neoklasik bağlamda ele alan Larry Sjaastad'a (1962: 83) göre, bireye göç kararını aldırın, göçle kazanacaklarının göçün maliyetinden fazla olacağını düşünmesidir. Bireyler, kâr-maliyet analizi sonucunda kazanç elde edeceklerini düşündükleri noktada göç kararını almaktadır (Abadan-Unat, 2006: 22). Dolayısıyla neoklasik bağlamda göç teorisinde aslolan bireysel tercihlerdir.

Yeni ekonomi göç teorisinde, göç teorilerinin odağı bireysel bağımsızlıktan karşılıklı bağımlılığa, yani doğaya karşı optimizasyondan birbirlerine karşı optimizasyona kaymıştır (Stark & Bloom, 1985: 174-175). Göç kararı tek tek bireyler tarafından değil, hanehalkının tüm fertleri hatta bazen bir topluluğun tümü tarafından alınmaktadır (Stark & Levhari 1982'den; Stark 1984'ten; Karz & Stark 1986'dan; Stark 1991'den aktaran Abadan-Unat, 2006: 24). Hanehalkının farklılaştırılmış göç stratejileri, bir risk yönetim aracıdır (Bijak, 2006: 12). Bu yüzden, yeni ekonomi göç teorisi, göçü, çaresizlik veya sınırsız bir iyimserlik eyleminden ziyade, "hesaplanmış strateji" olarak görmektedir (Stark & Bloom, 1985: 175).

Üçüncü kategoriye göçün kaynağını sosyoloji disiplini içinde arayan göç teorileri oluşturmaktadır "Göç Teorisi" adlı çalışmada, göçü, kalıcı veya yarı-kalıcı ikametgâh değişikliği olarak tanımlayan Everett Lee'ye göre, göç kararı aldırın faktörler dört başlık altında toplanmaktadır: (a) Kaynak bölgeyle ilgili faktörler (b) Hedef bölgeyle ilgili faktörler (c) Araya giren engeller (d) Bireysel faktörler. Bir bölgeyle ilgili sınırsız sayıda faktör belirlemek mümkündür. Bunlardan bazıları bölgede

tutan, bazıları bölgeye çeken ve bazıları da bölgeden iten faktörler (Lee, 1966: 49-50). Bu bağlamda, Lee bir bölgede mevcut olan faktörleri, göçle ilişkisi açısından negatif (itici), pozitif (çekici) ve nötr olarak tanımlanmaktadır.

2.2. Süreç Olarak Göç

Yukarıdaki göç teorilerinin, içerisinde buldukları coğrafya, ekonomi ve sosyoloji¹ disiplinleri bağlamında ileri sürdükleri savlar, buldukları disiplin çerçevesinde göçün kaynağına yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Bununla birlikte özellikle uluslararası göçte, hiçbir neden, tek başına göçü tatmin edici biçimde açıklayamaz (Castles & Miller, 2008: 39). Bu yüzden de göç konusunda tek bir açıklama veya model üzerinde anlaşmaya varma olasılığı da düşüktür (Brettell & Hollifield, 2015a: 3).

Kaynak ve hedef ülke toplumunun bütününü etkileyen göç, kolektif bir eylemdir (Castles & Miller, 2008: 29). Her disiplinin, kendi soru, hipotez ve değişken listesine sahip olma eğiliminde olması (Brettell & Hollifield, 2015a: 3) göçün tek bir disiplin kapsamında açıklamasını imkansız hale getirmektedir.

Karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olan uluslararası göçün, modellemesi ve tahmini farklı disiplinlerinden ortaya çıkan yöntemleri içermektedir (Bijak, 2006: 3). Göç üzerine yapılan araştırmalarda her disiplinin masaya teorik veya ampirik açıdan göçün bir boyutunu getirmesi, göçün disiplinlerarası çalışılması gereken bir konu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Brettell & Hollifield, 2015b: XI). Her göç teorisinin dayandığı varsayım ve önermeler, çelişkili olmamakla birlikte her biri farklı göç politikasına işaret edebilmektedir (Abadan-Unat, 2006: 24). Dolayısıyla göçün tek bir disiplin içerisinde ve sadece kaynak veya hedef ülke üzerinden açıklanmasının mümkün olmadığı düşüncesi öne çıkmaktadır.

Toplumu her boyutuyla etkileyen göçün, kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreç olduğunu ve göç sürecinin,

¹ Sosyoloji ve Ekonomi Disiplinin Ortak Göç Teorilerinin yanı sıra Birleştirici Göç Teorilerinin, Bijak'ın (2006:5) göç teorileriyle ilgili gruplandırma içerisinde yer aldığını söylemek gerekmektedir. Fakat bu çalışma kapsamında bu grupların ve bu gruplarda yer alan teorilerin açıklanmasına ihtiyaç duyulmadığını belirtmek gerekmektedir.

“uluslararası göçe ve bunun etkilediği diğer boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özeti” (Castles & Miller, 2008: 30) olduğunu kabul etmek; göçün bir süreç olarak ve süreç içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinin anlaşılması adına önemlidir.

Castles & Miller’a (2008:39-40) göre, göç sürecini bütün boyutlarıyla anlayabilme adına şu soruların sorulması gerekmektedir: (1) Ekonomik, demografik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörlerdeki değişimin hangi boyutu, insanların doğdukları topraklardan ayrılma ihtiyacı hissetmelerine neden olmaktadır? (2) Gidilmesi hedeflenen yerler, göçmenlere hangi açıdan fırsatlar sağlamaktadır? (3) İki ülke arasında, göçmen adaylarına yardımcı olan, sosyal ağlar ve diğer bağlantılar nasıl gerçekleştirmektedir? (4) Göçü ve yerleşmeyi düzenleyen yasal, ekonomik, siyasal ve sosyal yapılar ve uygulamalar hangileridir? (5) Göçmenlerin yerleşimci olması nasıl gerçekleşmekte ve bu, hangi sebeple bazı durumlarda ırkçılığa, çatışmaya veya ayrımcılığa bazı durumlarda çoğulcu veya çokkültürlü bir toplumun oluşumuna neden olmaktadır? (6) Göç alan toplumların ulusal kimliği, kültürü ve sosyal yapısı üzerinde, yerleşimcilerin etkileri nelerdir? (7) Göç veren bölge yaşanan göçten nasıl etkilenmektedir? (8) Kaynak ve hedef ülke toplumları arasında, göçlerin oluşturduğu yeni bağlantılar hangi boyutlarda gerçekleşmektedir?

Castles ve Miller’ın göçün analiziyle ilgili açıklamalarından hareketle süreç olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanan göçün, göç veren kaynak ülke ve göç alan ev sahibi/hedef ülke üzerinden okunması gerektiği ve göçün tarihsel gelişim süreci içerisinde, yukarıda ifade edildiği gibi, göçe zorlayan nedenlerin ne olduğu ve ev sahibi/hedef ülkenin göçe nasıl tepki verdiği gibi sorularla incelenmesi gerektiği düşüncesi bu çalışmada kabul görmektedir. Çalışmanın geri kalanında da 1980 sonrası Türkiye’ye yönelen üç kitlesel göç hareketi bu bağlamda analiz edilmiştir.

3. 1980 SONRASI TÜRKİYE’YE YÖNELEN KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ

“Yüksek sayılarda ani insan hareketi” (Uluslararası Göç Örgütü, 2004: 59) olarak tanımlanan kitlesel göç hareketleri

gerek kaynak ülke gerekse de hedef ülke açısından önemli etkilere sahiptir. 1980 sonrasında Türkiye'ye yönelen ve etki gücü yüksek üç kitlesel göç hareketi gerçekleşmiştir. Bu çalışma kapsamında da Bulgaristan, Irak ve Suriye kaynaklı bu üç kitlesel göç hareketi süreç olarak analiz edilecektir.

3.1. Bulgaristan'dan Gelen Kitlesel Göç

Türkiye'nin temel göç politikası belgesi olma özelliğini uzun süre sürdürmüş olan 1934 tarihli İskan Kanunu, laiklik ve modernizm temelli homojen bir ulusal kimliğin inşasını hedefleyen bir araç olarak tasarlanmıştır (Kirişçi, 2000: 4). Bu süre zarfında uluslararası göçlere verilen tepkiler de bu bağlamda gerçekleşmiştir.

1934 tarihli İskan Kanununun 3. Maddesine göre, "Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir." Yerleşme niyeti olmayıp zaruri nedenlerle sığınanlar da mülteci olarak tarif edilmekte ve muhacirlerle aynı kabul şartlarını taşımaktaydı. Bu yüzden de Türk soy ve kültürüne bağlılık, uzun bir süre Türkiye'nin göç politikasında belirleyici bir unsur olmuştur.

Türkiye'nin, 1934 tarihli İskan Kanununa atfen, 1989 yılında Türkiye'ye sığınan 300.000'in üzerindeki Bulgaristan vatandaşı Pomak ve Türkü "Türk soyu ve kültürü"ne mensup kabul etmesi, bir taraftan bu insanların sığınması için kapıların açılmasını sağlarken; diğer taraftan vatandaşlık kazanmalarına imkân tanımıştır (Kirişçi, 2014: 13). Bu yüzden Bulgaristan'dan gelen göçe verilen tepkide İskân Kanunu tek belirleyici olmasa da önemli bir unsur olmuştur.

Bulgaristan'ın, homojen Bulgar ulusu oluşturma çabaları uzun süre öncesine dayanmaktaydı. Türklerin² homojen Bulgar ulusu içerisine katmaya yönelik çabalar da bu girişimin bir parçasıydı. Ali Dayıoğlu'na (2005: 292) göre, Bulgar yönetimleri, 1950 ile 1951 yılları arasında önemli bir Türk nüfusunu

² Bulgar yönetiminin iddiası, Bulgaristan'da Türk olmadığı, kendilerini Türk olarak görenlerin de aslında zorla Müslümanlaştırılıp Türkleştirilen Hıristiyan Bulgarlar olduğu şeklindeydi (Sürgevil ve Özcan, 2012: 236).

Türkiye'ye göçe³ zorladıktan sonra izleyen yıllarda Türk azınlıklara karşı “yumuşak asimilasyon” politikaları uygulamış; fakat uygulamadan istenilen sonuçlar alınamayınca, 1984 ile 1989 yılları arasında “sert asimilasyon” uygulamalarına başvurulmuştur.

Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un iktidarında, oluşturulmak istenen homojen Bulgar ulusu çerçevesinde Bulgaristan Türklerine yönelik 1984-1989 yılları arasında gerçekleştirilen baskılama uygulamalarının ilk adımı 1984 yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

Bulgaristan ekonomisinde yaşanan stagflasyon ve halkın yaşam standardının düşmesi sonucunda azalan desteğini tekrar arttırmak isteyen Jivkov yönetimi, “Bulgar Ulusunun Birliği” kampanyasını uygulamaya koymuştur. Zorla isim değiştirme uygulamalarına gitmiş ve bu durumu meşrulaştırmak amacıyla akademisyenleri kullanmıştır. Bulgaristan'daki Türklerinin aslında Osmanlı döneminde zorla Türkleştirilen Bulgarlar olduğu ileri sürülmüş ve tüm resmi belgelerde Türk isimleri Slav isimlerle değiştirilmiştir (Hupchick, 2002: 428). Türklerinin üç göbek soy sop ismi, Slav isimlerle değiştirilmiştir (Şimşir 1986: 339). İzleyen yıllarda Türkçe eğitim veren okullar kapatılmış, Türkçe yayınlar kaldırılmış, camiler kapatılmış (Sürgevil & Özgün, 2012: 235), kamusal alanda Türkçenin kullanımı ve İslami geleneklerin yerine getirilmesi yasaklanmıştır (Hupchick, 2002: 428). Yasaklara uymayanların cezalandırıldığı bir süreç işletilmiştir.

Güvenlik güçleriyle kuzey Trakya'da Hasköy, Kırcaali, Filibe, Ortaköy gibi yerleşim yerlerine ve bağlı köylerine geceleri düzenlenen silahlı baskınlarla, zorla isim değiştirme yoluna gidilmiştir (Sürgevil & Özgün, 2012: 234). Bu uygulama karşısında protesto gösterileri düzenlenirken; isim değişikliğine karşı çıkan çok sayıda gösterici tutuklanıp, Belene kampına gönderilmiştir (Vaksberg & Andreev, 24.12.2014). Bu gelişmeler sonucunda Türkiye'yle Bulgaristan arasındaki ilişkiler kısa sürede en düşük seviyeye inmiştir. Türkiye 1985 yılında itibaren Bulgaristan'ı uluslararası alanda tecrit etmeye yönelik

---

³ 1950-1951 arasında 155.000'in üzerinde Türk göçe zorlanmıştır (Hupchick, 2002:427).

geniş bir diplomatik kampanya başlatmış ve önemli ölçüde başarılı olmuştur (Sürgevil & Özgün, 2012: 191).

1989'da sorununun çözülmesine yönelik Jivkov'un üzerindeki diplomatik baskı artarken; ekonomi de ülkenin içinde bulunduğu durumdan oldukça etkilenmiştir. Bu meselenin kesin çözümünün Müslüman azınlığın sınır dışı edilmesi olduğuna karar verilmiş; Mayıs 1989'dan başlayarak, "ulusal birliği" destekleyen organize kitlesel gösterilerin ortasında, Müslüman azınlığa dahil Türk ve Pomaklar, "tatil" için "turist" vizesiyle göçe zorlanmıştır (Hupchick, 2002: 428).

Öncelikle 9 Mayıs 1989'da pasaport ve vatandaşlık kanunlarında yapılan değişiklikle Bulgaristan Türklerinin pasaport alması kolaylaştırılmış; sonrasında da 20 Mayıs'tan itibaren "istenmeyen" Türkler zorla Avusturya'ya gönderilmeye başlanmıştır (Ersoy-Hacısalihoglu & Hacısalihoglu: 2012: 638). Zorunlu pasaport verilen Bulgaristan Türkleri çeşitli yollarla sınır dışı edilmiş ve 25 Mayıs itibariyle bu sayı 200'e ulaşmıştır (Cumhuriyet, 25.05.1989). Bu uygulamalara karşı Bulgaristan'ın birçok yerinde direnişler yaygınlaşarak devam erken; açlık grevine katılanların sayısı 500'ü geçmiştir (Cumhuriyet, 26.05.1989). Buna karşın 800 Türk Belene Adası'na sürgüne gönderilmiştir (Cumhuriyet, 27.05.1989). Bir taraftan baskılar devam ederken, diğer taraftan da itirazlar yükselmiştir.

Buna karşın Jivkov, 29 Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan Devlet Televizyonunda Türkiye yönetimine, "Türkiye'ye gitmek isteyen ya da orada yaşamak isteyen tüm Bulgar Müslümanlarına sınır kapılarını açma" çağrısında bulunmuştur (Cumhuriyet, 30.05.1989). 2 Haziran 1989 tarihinde Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın Jivkov'a cevabı, "Bulgaristan 1 milyon soydaşımızı gönderse de alacağız" şeklindeydi (Cumhuriyet, 3.06.1989).

Bulgaristan'ın sınır kapılarını açması üzerine, binlerce Bulgaristan Türkü Türkiye'ye gelmek üzere harekete geçmiştir (Cumhuriyet, 8.06.1989). Kültürel kimlikleri tehdit altında olan Bulgaristan Türkleri, baskı ve şiddet nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır (Kümbetoğlu, 1997: 232). Bakanlar kurulu tarafından sınır kapılarının kapatılması kararının alındığı 22 Ağustos 1989 tarihine kadar, göç şiddetini

azaltmadan devam etmiştir. Gelenler, önce Edirne ve Kırklareli yakınlarındaki iki büyük çadır kent ve misafirhanelerle okul binalarında ağırlanırken; Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan akrabalarıyla irtibat kurabilenlerin akrabalarının yanında konaklamasına izin verilmiştir (Kirişçi & Karaca, 2015: 302).

Türkiye'nin tüm iyi niyetli çabalarına ve Bulgaristan Türklerini topluma entegre etmek amacıyla uyguladığı dinamik ve cömert politikaya (Kirişçi & Karaca, 2015: 303) rağmen gelen göçmenler için yeterli hazırlığa sahip olmamasından dolayı göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamakta birtakım sıkıntılar yaşanmıştır (Duygu, 2021: 71). "Osmanlı Türkçesi" kullanan Bulgaristan Türkleri, başlangıçta günlük dili ve teknik terimleri anlamakta, iş yerindeki arkadaşlarıyla iletişimde, bürokratik işlemlerde kullanılan Türkçeyi anlamakta zorlanmışlardır. Ayrıca yeni kültürel çevrede yabancılık çekme, uyumsuzluk ve yeni bir yaşamın getirdiği sorunlar (Kümbetoğlu, 1997: 239), sağlık ve eğitim sorunlarıyla birlikte iş bulamakta zorlanmaları (Milliyet, 28.04.1992) ve geçim sıkıntısı çekmeleri (Kümbetoğlu, 1997: 239) karşılaştıkları diğer sorunlar arasındaydı.

Göçün Türkiye üzerinde de etkilerinin olduğu ifade edilmekteydi. Türkiye'de bulunan akrabalarının yanlarında kalan Bulgaristan Türklerinin Bursa ve civarı için toplumsal ve ekonomik yük oluşturduğu, işçi ücretlerinde düşüşe neden olduğu ve daha yüksek ücret alan işçilerin işten çıkarılıp yerine daha düşük ücretlerle Bulgaristan Türklerinin işe alınmasının göçmenlere yönelik tepkilere neden olduğu (Uzgel, 2004: 180) ifade edilmiştir.

Zorunlu göçün, Bulgaristan üzerinde de etkileri olmuş; göç esnasında ve sonrasında, Bulgaristan siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz etkilemiştir. Bulgaristan Türklerinin toplu olarak göçe zorlanması, ekonomide büyük bir kayba yol açarken (Sürgevil & Özgün, 2012: 237); Bulgaristan'daki komünist rejimin çökmesinde rol oynamıştır (Kirişçi & Karaca, 2015: 303; Hupchick, 2002:428). Bulgaristan'daki rejim karşıtı protestoların da etkisiyle reformist komünistler, 10 Kasım 1989'da Jivkov'u iktidardan çekilmeye zorlamış ve Petar Mladenov'u Komünist reform lideri olarak atamışlardır. Mladenov, 1989 yılının Aralık ayında Türk

karşıtı kampanyayı resmen sona erdirmiş ve Bulgaristan Türklerini geri dönmeye davet etmiştir (Hupchick, 2002:436). 12 Kasım 1989 tarihinde de Bulgaristan Türklerine isimlerinin iade edileceğini duyurmuştur (Toğrol, 1989: III).

9 Aralık 1989'da, Türk azınlığa uygulamış olan politikanın yarattığı olumsuzluklarla mücadele kapsamında Bulgaristan'da "Ulusal Uzlaşma Komitesi" kurulmuş ve 15 Aralık 1989'da Bulgaristan Parlamentosu tarafından siyasi tutukluların affedilmesine yönelik yasa tasarısı kabul edilmiştir. 20 Aralık 1989 tarihinde Mladenov, Bulgaristan Türklerine karşı yumuşama politikasının geri dönüşü hızlandıracağını ifade ederken; 29 Aralık 1989'da Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında, Bulgaristan Türklerine isimlerini, dillerini ve dinlerini seçme özgürlüğünün verilmesini kabul edilmiştir (Ersoy-Hacısalıhoğlu & Hacısalıhoğlu: 2012: 645-647). Son olarak, Bulgaristan Parlamentosu, 15 Ocak 1990 tarihli toplantısında, ülkede yaşayan Türklere isim seçme ve günlük hayatta Türkçe konuşma hakkının iadesini içeren "Sosyal Forum" kararını resmen kabul etmiştir (Cumhuriyet, 16.01.1990). Böylece Bulgaristan Türklerine uygulanan baskıcı politikalara son verildiği resmen ilan edilmiştir.

Söz konusu gelişmeler, çok sayıda Bulgaristan Türkünü geri dönüş konusunda cesaretlendirirken (Kirişçi & Karaca, 2015: 303); 21 Ocak 1989 tarihi itibarıyla Bulgaristan'a geri dönen Türklerinin sayısı 100.000'i geçmiştir (Ersoy-Hacısalıhoğlu & Hacısalıhoğlu: 2012: 648). Bulgaristan ve Türkiye'deki gelişmeler Bulgaristan'a dönüşlerde önemli rol oynamıştır.

1989 yılında Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanmasının, Bulgaristan'da ve Türkiye'de farklı yansımalarının olduğu ve özellikle Bulgaristan'da siyasal, sosyal ve ekonomik alanda olumsuz etkilerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum kitlesel göçün sadece hedef ülke üzerinde değil, kaynak ülke üzerinde de bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Irak'tan Gelen Kitlesel Göç

Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye doğru gerçekleştirdikleri kitlesel göç hareketlerinin ilki 1988 yılında gerçekleşirken; ikincisi 1991 yılında gerçekleşmiştir. Bu iki kitlesel göç hareketi karşısında

uygulanan politikalar tarihsel gelişim süreci içerisinde gerçekleşen olaylar bağlamında ortaya konmaktadır.

3.2.1. 1988 Yılındaki Kitlesele Göç

1980 ile 1988 yılları arasında gerçekleşen ve yaklaşık olarak 8 yıl süren İran-İrak savaşı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 588 sayılı kararındaki ateşkes çağırısına ilk olarak Irak'ın, sonra da İran'ın olumlu yanıt vermesi üzerine, 20 Ağustos 1988 tarihinde sona ermiştir (Kaynak vd., 1992: 25). İran-İrak savaşının sona ermesinin hemen ardından Irak yönetimi dikkatini kuzey Irak'a çevirmiş (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2010: 138) ve kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlere karşı yoğun bir saldırı başlatmıştır (Cumhuriyet, 30.08.1988; Kaynak vd., 1992: 25). Ağustos ayında çatışmalar şiddetlenirken; Türkiye sınırında bulunan vadilerde Irak ordusunun düzenlediği saldırılarla (Fırat & Kürkçüoğlu, 2010: 138) 70.000 civarındaki Iraklı Kürt, İran ve Türkiye sınırına yönelmeye zorlanmış (İhlamur-Öner, 2013: 195) ve Iraklı Kürtler Türkiye ve İran'a doğru kaçıma başlamıştır. İran sınırı kapatınca da Türkiye sınırına yığılmışlardır (Fırat & Kürkçüoğlu, 2010: 138).

Türkiye'nin sığınmacı akınına karşı ilk tepkisi sınırı kapatmak olsa da (İhlamur-Öner, 2013: 195) sığınmacıların ekonomik yük oluşturacağı ve güvenlik endişelerine rağmen sınırdaki yığılma ve uluslararası baskıların artması üzerine önce Iraklı Kürtlerin kısa süreliğine geçişine izin verilmiş, iki gün sonra da geçici olarak ikamet izni verileceği (mülteci statüsü tanınmayacağı) açıklanmıştır (Fırat & Kürkçüoğlu, 2010: 138).

Türkiye'nin sınırları açma kararı üzerine binlerce Kürt Türkiye'ye sığınmıştır (Cumhuriyet, 31.08.1988). Kadın ve çocukların yanı sıra silahlarını Türk güvenlik güçlerine teslim eden peşmergelerin de sınırı geçmelerine izin verilmiştir (Cumhuriyet, 1.09.1988). Eylül 1988 itibarıyla Türkiye'ye sığınan 63.000 Iraklı Kürt, 12 kampa yerleştirilmiştir (Fırat & Kürkçüoğlu, 2010: 139).

6 Eylül 1988 tarihinde Kürtler için af ilan ettiğini açıklayan Irak yönetimi, aftan yararlanmak isteyenlerin 30 gün içinde başvuruda bulunmalarını istemiştir (Cumhuriyet, 7.09.1988). Irak'ın ilan ettiği affın süresi Türkiye'nin talebi doğrultusunda

daha sonra uzatılmıştır. Bu sırada bir kısım Iraklı yurtlarına geri dönmüş, bir kısım da İran'a geçmiştir. 29 Ekim 1991 tarihi itibarıyla. Türkiye'de kalan sığınmacı sayısı 20.000 civarındaydı (Kaynak vd., 1992: 25). Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye sığındığı süre boyunca Türkiye beklediği uluslararası desteği alamamış ve sığınmacıların ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla gidermeye çalışmıştır. Bu durum 1991 yılında gerçekleşen ikinci göç dalgasına karşı Türkiye'nin tepkisini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olmuştur.

3.2.2. 1991 Yılındaki Kitleli Göç

Çoğunluğunu Iraklı Kürtlerin oluşturduğu ikinci kitleli göç hareketi 1991 yılında yaşanmıştır. Süreç Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlamış; Irak 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş; aynı gün toplanan BMGK aldığı 660 sayılı Kararla Irak'ı kınamış ve koşulsuz bir şekilde Irak'ın işgale derhal son verilmesini istemiştir. 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 sayılı Kararıyla da işgal sonlandırılıncaya kadar Irak'a ekonomik ambargo uygulanmasına karar vermiştir (BMGK, 1990a: 16).

Irak'ın geri adım atmaması üzerine Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990'da 678 sayılı kararıyla 660 sayılı kararın ve daha sonraki ilgili tüm kararların uygulanması için güç kullanma yetkisi verilmesi yönünde karar almıştır (BMGK, 1990b: 27). BMGK'den alınan yetki doğrultusunda 17 Ocak 1990'da başlayan Birinci Körfez Savaşı, koalisyon kuvvetlerinin yürüttüğü Çöl Fırtınası Harekatı'nın Irak aleyhine sonuçlanmasından sonra, koalisyon kuvvetlerinin sunduğu şartları Irak yönetiminin kabul etmesi üzerine 28 Şubat 1991'de alınan ateşkes kararıyla sona ermiştir⁴.

Ateşkesin hemen ardından, Mart başında, güneyde Şiiler daha sonra da kuzeyde Kürtler ayaklanma başlatmıştır (Kaynak vd., 1992: 28; Uzel, 2010: 259). Güneyde Şiilerin isyanı, Basra'nın 60-70 km güneyinde bulunan iki Sünni kasabasında Kuveyt'in kaybedilmesinin suçlusunun Irak Devlet Başkanı

⁴ 3 Mart 1991 tarihli 687 sayılı BMGK Kararı'nda da belirtildiği üzere 2 Mart 1991 tarihli 686 sayılı BMGK Kararında ortaya konan koşulların Irak yönetimi tarafından 27 Şubat 1991 tarihinde iletilen bir mektupla kabul edilmesi sonucunda 28 Şubat 1991 tarihinde Koalisyon Kuvvetlerinin aldığı ateşkes kararıyla savaş fiilen sona ermiştir (BMGK, 1991a: 15).

Saddam Hüseyin'in savaşımadan geri çekilmesi olarak görenlerin çıkardığı isyan kıvılcımının saatler sonra Basra'ya sıçramasıyla başlamıştır. 1 Mart 1991'de Basra'da başlayan Şii isyanı birkaç gün içinde tüm güney Irak'a yayılmıştır. Kuzeyde de 5 Mart'ta Raniyya'da başlayan Kürtlerin isyan dalgası kuzey Irak'ta yayılırken 20 Martta Kerkük'e ulaşmıştır (al-Jabbar, 1992: 8-9). Birçok kentin kontrolü Şii ve Kürtlerin eline geçmiş olsa da bir süre sonra Irak kuvvetleri toparlanmış, önce güneydeki Şii ayaklanmasını bastırılmış, ardından da kuzeydeki Kürtlerin üzerine gidilmiştir. Kaybedilen bölgeler Irak ordusu tarafından tekrar ele geçirilmiştir (Kaynak vd., 1992: 28).

Irak ordusu karşısında tutunamayan Kürtler (Uzgel, 2010: 260), daha önce zehirli gaza maruz kalmış olmalarının üzerlerinde yarattığı panikle, İran ve Türkiye'ye doğru kaçmışlardır (Oran, 1995: 259). 1.500.000 civarında Kürt, İran ve Türkiye sınırında bulunan dağlara kaçarken; 500.000 civarında Kürt, Türkiye sınırına yığılmıştır (Kirişçi, 1991: 545; Oran, 1995: 260; Uzgel, 2010: 260). Sığınmacıların büyük çoğunluğunu Kürtler oluştursa da saldırılardan kaçanlar arasında Türkmenler, Keldaniler, Nesturiler ve sayıca az da olsa Saddam rejimine muhalif Araplar bulunmaktaydı (Kaynak vd., 1992: 29)

1988 yılında Iraklı Kürtlerin kitlesel göçünde sınırları açmasına rağmen beklediği uluslararası desteği alamadığı ve güvenlik gerekçesiyle, Türkiye, Irak-Türkiye sınırındaki dağların Türkiye tarafına yakın olan kesiminde bulunan sığınmacılara sınır kapılarını açmama kararı alırken (Ihlamur-Öner, 2013: 197); bir yandan da uluslararası toplumu bu krize müdahale için harekete geçirmeye çalışmıştır (Kirişçi & Karaca, 2015: 305).

3 Eylül 1991 tarihi itibarıyla henüz sayıları 200.000 civarında olan ve ikinci bir Halepçe katliamı korkusu yaşayan Iraklı Kürt, Türkmen ve Arapların Türkiye sınırında toplanması sonucu Milli Güvenlik Kurulu olağanüstü toplanmış ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler temsilcisi konuyla ilgili bir toplantı gerçekleştirmesine yönelik yazılı başvuruda bulunmuştur (Cumhuriyet, 3.04.1991). Türkiye bir taraftan BM'nin müdahalesi için baskı yapmaya devam ederken; diğer taraftan askeri müdahalede bulunma ihtimaline karşı Genel

Kurmay Başkanlığı, “Irak birliklerinin kuzey Iraklıları Türkiye sınırından içeriye doğru sıkıştırmaları durumunda askeri müdahalede bulunmasına sıcak” bakıldığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 6.04.1991).

Baskılar sonucunda, BMGK'nin 5 Nisan 1991'de aldığı 688 sayılı Kararda, Irak güvenlik güçlerinin sivil halk üzerinde oluşturduğu baskının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ve Iraklı Kürtlerin acil ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yardımlara Irak yönetiminin izin vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Uluslararası toplumun insani yardıma katkıda bulunması yönünde de çağırıda bulunulmuştur (BMGK, 1991b: 32).

6 Nisan 1991'de 250.000 civarında Kürt Türkiye sınırını geçmiş ve ABD savaş uçaklarıyla sınırdaki sığınmacılara havadan yardım malzemesi ulaştırmaya başlamıştır (Cumhuriyet, 6.04.1991). Bu süreçte 1500 kişinin açlık, hastalık ve yorgunluk nedeniyle hayatını kaybettiğini açıklayan Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, BMGK'nin Irak'ı kınama kararına yönelik “Bağdat kulak verirse sorun çözülür, vermezse askeri çözüm de olasılık içindedir” ifadesini kullanmıştır (Cumhuriyet, 7.04.1991). Türkiye-Irak sınırında bekleyen Iraklı Kürtlerin Çukurca'ya aktarıldığı, bölgeye gelen yardımlarla sığınmacıların 49. sınır taşınının Irak kesiminde kurulacak çadır kentlere yerleştirileceği (Cumhuriyet, 8.04.1991) ifade edilmiştir.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın güvenli bölge oluşturulmasına yönelik baskısına karşılık veren ABD, 688 sayılı BMGK Kararını referans alarak uçuşa yasak bölge oluşturulmasına ve güvenli bölgeler kurulmasına öncülük etmiştir (Ihlamur-Öner, 2013: 198). 10 Nisan 1991'de 36'ncı paralelin kuzeyinde uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve askeri faaliyetlere yasak getirilmiştir (Uzgel, 2010: 261). Kuzey Irak'ta “güvenli bölge” oluşturmak ve Iraklı Kürtlere acil yardım sağlamak amacıyla 11 Nisan 1991 tarihinde ABD önderliğinde 17.000 kişilik bir güçle “Huzuru Temin Harekatı” başlatılmıştır (Oran, 1995: 259).

23 Nisan 1991'de Operasyon komutanı General Shalakashvili'yle Irak kuvvetleri arasında, Irak birliklerinin veya uçaklarının 36. paralelin kuzeyine girmesini yasaklayan

anlaşma imzalanmış (Ihlamur-Öner, 2013: 198) ve bu gelişme üzerine Türk sınırının içinde ve dışında bulunan yüzbinlerce sığınmacı güvenli bölgeye taşınıp yerleştirilmiştir (Kaynak vd., 1992: 30).

Huzuru Temin Harekatı 1991 Temmuz başına kadar sürmüştü ve amacına ulaşmıştır. Fakat Saddam'ın tekrar saldırma ihtimaline karşı Kürtlerin güvenlik endişelerinin devam etmesinden dolayı, Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD'nin bölgede kalması ve güvenli bölgeyi koruması gerektiği fikrinde ısrar etmesi üzerine Huzuru Temin Harekatı 1'in hemen ardından Huzur Temin Harekatı 2 başlamıştır (Oran, 1995: 259). Böylece ikinci kitlesel göç hareketi bu şekilde sonlanmıştır.

Irak'tan gelen kitlesel göç incelendiğinde, Türkiye'nin göçe karşı güvenlik temelli bir politika izlediği ve uluslararası toplumu hareket geçirmek suretiyle Türkiye sınırının dışında kitlesel göçe karşı bir çözüm ürettiği görülmektedir.

3.3. Suriye'den Gelen Kitlesel Göç

15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de hükümeti protesto gösterileriyle başlayan süreç, zaman içerisinde silahlı çatışmalara ve sonunda bir iç savaşa dönüşmüştür. Ortaya çıkan istikrarsızlık ve çatışma ortamı Suriyelilerin ülke içinde ve ülke dışında güvenli bölge arayışı içerisinde zorunlu göçe maruz kalmalarına neden olmuştur.

2010 yılından itibaren Arap dünyasında patlak veren ayaklanmaların Suriye'ye sıçraması, 13 Mart 2011 tarihinde hükümetin aleyhine duvar yazıları yazan çocukların Dera kentinde tutuklanmasının ardından gerçekleşmiştir (Cockburn, 2015: 21). Tutuklamaları protesto etmek için başlayan ve "Arap Baharı" olarak nitelendirilen protesto gösterilerinin Suriye'deki yansıması ilk kez 15 Mart 2011 tarihinde gerçekleşirken; 18 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen protesto gösterilerinde, güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu 4 kişi hayatını kaybetmiş ve bu olay ilk ölümlü protesto gösterisi olarak kayıtlara geçmiştir. Daha sonra protesto gösterileri gibi hükümetin baskısı da Suriye geneline yayılmıştır (The Assosiated Press, 28.04.2016).

Ülkenin çeşitli yerlerinde gerçekleşen protesto gösterileri 29 Nisan'a gelindiğinde eş zamanlı bir harekete dönüşmüştür. 29 Nisan'da ülkenin çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen ve "öfke günü" olarak adlandırılan gösteriler gerçekleşmiş ve bu gösterilerde çok sayıda ölü ve yaralıların olduğu ifade edilmiştir (Aljazeera, 29.04.2011). Bunun bir sonucu olarak, bir taraftan protesto gösterileri yaygınlaşırken; diğer taraftan güvenlik güçlerinin gösterilere müdahalesi sertleşmiştir.

Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk sınır geçişi de 29 Nisan 2011'de gerçekleşmiştir. Cilvegözü sınır kapısından Türkiye'ye giriş yapan 252 kişilik Suriyeli grup, geçici olarak Hatay'da bulunan bir spor salonuna yerleştirilerek, acil ihtiyaçları giderilmiş ve sonrasında geçici barınma merkezlerine yerleştirilmişlerdir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y. b).

Mayıs 2011'de ordu tankları rejim karşıtı protestoları bastırmak için Dera, Banyas, Humus ve Şam'ın bazı banliyölerine girerken; ABD ve Avrupa Birliği (AB), Suriye'ye karşı ekonomik yaptırımları arttırmıştır (BBC, 14.01.2019). Türkiye'ye yönelik göçle ilgili ilk sayısal verileri 14 Haziran 2011'de Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) paylaşmıştır. AFAD'ın açıklamasında, Hatay Yayladağı ve Altınözü'nde kurulan kamplarda 8.538 Suriyelinin yaşadığı ifade edilmiştir (Gündoğar & Orhan, 2015: 12). Bununla birlikte Temmuz 2011'de Suriye'de protesto gösterilerinin devam ettiği kentlerden biri olan Hama'ya, Devlet Başkanı Beşar Esad düzeni sağlamak gerekçesiyle ordu birliklerini yönlendirmiştir (BBC, 14.01.2019).

Bu süreçte rejim karşıtları protesto gösterilerinden istedikleri sonucu alamayınca, bir süre sonra silahlı ayaklanmalar gerçekleştirmeye ve Suriye güvenlik güçleriyle çatışmaya başlamışlardır. Daha sonra çatışmalar iç savaşa dönüşmüştür (Ulutaş vd., 2015: 8). Çatışmalar ve iç savaş, göç hareketlerini hızlandırırken; Türkiye de Suriyeliler için kurulan geçici barınma merkezi sayısını Ekim 2011'de 8'e yükseltmiştir (AFAD'tan aktaran Kemal Kirişçi, 2014: 18).

Başlangıçta göç hareketleri devam ederken, Türkiye'yle Suriye arasındaki diplomatik ilişkilerde kopma olmasa da (Kirişçi & Karaca, 2015: 306) süreç içerisinde ilişkiler giderek kötüye gitmiş ve sonunda kopma noktasına gelmiştir. Sürecin

başında Suriye yönetiminin gösterilere müdahalelerde takındığı sert tutuma son vermesi yönünde Türkiye'nin ciddi girişimleri olmuştur (Kirişçi & Karaca, 2015: 306-307). Girişimlerin sonuçsuz kalmasından dolayı, Ağustos 2011'den itibaren Suriye yönetimine karşı pozisyon alan Türkiye (Ulutaş vd., 2015: 14), 30 Ekim 2011'de, Suriye'yle tüm mali kredi anlaşmalarını askıya aldığını ve Suriye hükümetinin mal varlıklarını dondurduğunu ilan etmiştir (Reuters, 14.03.2012). 23 Haziran 2012'de bir Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesinden (Vatan, 23.06.2012) sonra Suriye'yle olan gerilim zirveye çıkmıştır.

Diğer taraftan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri de devam etmekteydi. 17.01.2012 tarihi itibarıyla Türkiye'ye giriş yapan 21.625 Suriyeliden, 12.212'si kendi rızasıyla Türkiye'den ayrılırken; 9.413 Suriyeli (büyük bir kısmı kadınlar ve çocuklar) Hatay'daki çadır kentlerde ikamet etmekteydi. (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2012: 3). Bu bilgiler ışığında göçün ilk başta öngörüler çerçevesinde gerçekleştiği ve alınan tedbirlerle kontrol altında olduğunu söylemek mümkün olsa da süreç içerisinde göçün kendisinde ve politikasında bir değişim ve dönüşüm yaşandığı görülmektedir.

Türkiye'ye gelen Suriyelilerin barınma ihtiyacını karşılamak üzere Ekim 2012 itibarıyla 15 geçici barınma merkezi hizmet verirken (AFAD'tan aktaran Dinçer vd. 2013: 8); Kasım 2012'de kamplardaki Suriyeli sayısı 123.000'in üzerine çıkmıştır (AFAD'tan aktaran Kemal Kirişçi, 2014: 18).

Bu süre zarfında açık kapı politikası uygulayan Türkiye, Suriyelilere koşulsuz olarak geçici koruma sağlamıştır (Bostancı, 2017: 197). Bu durum AB 2012 Türkiye İlerleme Raporuna da yansımıştır. Rapora göre Türkiye'nin kampta kalanların tümüne tanıdığı geçici koruma statüsüyle Suriyelilerin fiili korunma durumu teyit edilmiştir. Bu statü, sınırların açık tutulmasını, insani yardım sağlanmasını ve Suriyelilerin zorla geri gönderilmelerinden kaçınılmasını içermekteydi (Avrupa Komisyonu, 2012: 96).

Türkiye'nin Suriyeli göçüne ne kadar hazır olduğunu yetkililerin süreç içerisinde yaptığı açıklamalardan anlamak mümkündür. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Haziran 2011'de herhangi bir göçe karşı hazırlıklı olduğunu

ifade ederken (NTV, 09.06.2011); Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı dönemde, Türkiye için Suriye'den gelen göçte üst limitin 100 bin kişi olduğunu ve bu sayının aşılması durumunda yeni gelenlerin yerleştirilmelerinin ancak BM aracılığıyla sınırın Suriye tarafında kurulacak kamplarda söz konusu olabileceği dile getirilmiştir (BBC Türkçe, 20.08.2012).

Sığınmacı sayısı açısından psikolojik eşik olarak tanımlanan 100 binin geçilmesi ve sayının 600 binin üzerine çıkmasının ardından Davutoğlu, Suriyeliler konusunda "kırmızı çizginin aşıldığını" ifade etmiştir. Ancak "100 bin kişiyi kamplarda ağırlayabilirsiniz ama bu sayı yüz binlerle ifade edilir hale geldiğinde artık kamplarla idare edilmenin ötesine geçer" ifadesini kullanmıştır (CNN Türk, 26.10.2013). Böylece Suriyeli göçünün gerek nicel gerekse nitel olarak öngörülenin ötesine geçtiği ve yetkililerin hazırlıklarının bu durum için yeterli olmadığı görülmektedir.

2011 yılında Türkiye'ye ilk giriş yaptıklarında "misafir" olarak tanımlanan Suriyelilere yasal bir statü tanınması, İçişleri Bakanlığının 30 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe koyduğu "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ile gerçekleşirken; Suriyelilerin sahada fiilen var olan "geçici koruma" statüsünün kanunen tanımlanması ise 11 Nisan 2013 tarihli resmi gazetede yayınlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile gerçekleşmiştir.

YUKK'un 91. maddesinde yer alan, "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir" hükmü çerçevesinde Suriyelilerin geçici koruma statüsü kanuni zemine oturtulmuştur. 22 Ekim 2014 tarihli ve 209153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 26. maddesinde Suriyelilere sağlanacak hizmetler, "Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir" şeklinde ifade edilmiştir. Suriyelilerin statüsünün yasal zeminde tanımlandığı

süre zarfında, Suriye’de şiddetlenen iç savaşla birlikte, Türkiye’deki Suriyeli sayısı da kısa sürede milyonlarla ifade edilmeye başlanmıştır.

Suriye’de protestoların başladığı Mart 2011’den Mart 2023’e kadar geçen 12 yıllık sürede en az 613 bin kişi hayatını kaybederken, 2,1 milyon kişi de yaralanmıştır (SYRIAHR, 01.05.2023). 6,7 milyondan fazla Suriyeli de ülke içinde yerlerini değiştirmek zorunda kalmıştır (UNHCR, t.y. a). 2023 itibariyle Suriye’ye komşu ülkelerdeki Suriyelilerin sayısı 5,3 milyonken (UNHCR, t.y. b); Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı, 3,5 milyonun üzerindedir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y. a). Bu bağlamda değerlendirildiğinde Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göç hareketi hem çapı hem de niteliği bakımından Türkiye’nin göç tarihinde yaşanan en büyük göç hareketidir (Erdoğan, 2015: 342). Dolayısıyla Suriyeli göçü, nitelik, nicelik ve sonuçları itibariyle farklı bir göç dalgasıdır.

Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikası çerçevesinde yıllar içerisinde gittikçe büyüyen bir Suriyeli göçünden bahsetmek mümkündür. 2011 yılında 252 kişi ile başlayan göç hareketi Mart 2023 itibariyle 3,5 milyonun üzerine çıkmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y. a). Türkiye’deki Suriyeliler bu süre zarfında bir dönem misafir olarak tanımlanırken; statüsünün geçici koruma olarak tanımlandığı, sağlanacak hizmetlerin kanunen belirlendiği ve bir süre entegrasyonunun tartışıldığı bir dönemden de geçmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşmeyle birlikte göç hareketlerinin tek bir disiplin üzerinden açıklanmasının mümkün olmadığı, göçün kaynak ve hedef ülkeyle birlikte disiplinlerarası değerlendirilmesi gerektiği görüşü öne çıkmıştır. Göçün kaynak ve ev sahibi/hedef ülkeyle birlikte göçün tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenmesi gerektiği görüşünün benimsendiği bu çalışmada, 1980 sonrası Türkiye’ye yönelen üç kitlesel göç hareketi bu bağlamda analiz edilmiştir.

Sürece yönelik sorular üzerinden yapılan analizde, ilk soru, kitlesel göçün kaynak ülkede yaşanan hangi gelişmeler neticesinde gerçekleştiğidir. Her üç kitlesel göç hareketinin temel gerekçesi zorunluluktur. Bulgaristan Türkleri için gerekçe

baskı, Iraklı Kürtler için şiddet, Suriyeliler için ise Suriye’de yaşanan çatışma ortamı ve iç savaştır. Bulgaristan’dan gelen göçe bakıldığında, Bulgaristan yönetiminin uyguladığı baskıcı politikanın Türklerin kültürel kimliklerini tehdit ettiği ve bu politikaya karşı yükselen itirazların şiddet ve baskıyla bastırıldığı görülmektedir. Bulgaristan Türklerini göçe zorlamanın Bulgaristan yönetimi için uygulanan politikanın yarattığı ulusal ve uluslararası baskıdan kurtulmanın yolu olarak düşünülmesi de Bulgaristan Türklerini göçe zorlayan gerekçelerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Iraklı Kürtler açısından gerekçe, Irak yönetiminin Kürtlerin bulunduğu bölgelerde düzenlediği saldırılardır. Bu durum Iraklı Kürtlerin Türkiye’ye yönelen iki göç dalgası için de geçerlidir. 1988 göçünde İran-Irak savaşı esnasında, 1991 göçünde de Körfez Savaşı sonrasında Kürtlerin ayaklanmasını bastırmak için kuzeye yönelen Irak ordusunun oluşturduğu çatışma ortamının Kürtlerde ve bölgede yaşayan diğer gruplarda yarattığı panik, Iraklıların, İran ve Türkiye sınırına yönelmelerine neden olmuştur.

Suriye’den yönelen göçün gerekçesi ise Suriye’de yaşanan çatışma ortamıdır. Suriye’de protesto gösterilerine sert müdahalelerle başlayan kaotik ortam, önce Baas rejimiyle çatışmaya, daha sonra da iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Güvenli bölge arayışı içerisinde olan Suriyeliler, komşu ülkelere sığınırken; Türkiye bu süreçte en fazla Suriyeliyi barındıran ülke olmuştur. Dolayısıyla, baskı, şiddet ve çatışma ortamı, sırasıyla Bulgaristan, Irak ve Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göçün gerekçelerini ve göçü zorunlu kılan etmenleri oluşturmuştur.

Türkiye’nin neden tercih edildiği, Türkiye’nin göç hareketlerine nasıl bir tepki verdiği ve bu tepkileri şekillendiren etmenlerin neler olduğu üç kitlesel göç hareketinin analiz için sorulan bir diğer soruyu oluşturmaktadır. Bu soru aynı zamanda içinde mevcut yasalar, sosyal ağlar, iç politika, dış politika ve güvenlik gibi birçok unsuru barındırmaktadır.

Öncelikle Bulgaristan’dan gelenlerin, Türkiye’yi tercih etmesinde ve bu tercihin kabul görmesinde, mevcut yasaların şekillendirdiği politikanın önemli bir rolü olduğunu söylemek gerekmektedir. 1934 tarihli İskân Kanunda ifade edilen Türk

soy ve kültürüne bağlılık, bir taraftan Bulgaristan Türklerinin Türkiye'yi tercih etmesinde, diğer taraftan Bulgaristan Türklerinin kabulünde önemli rol oynamıştır. En azından açık kapı politikasının uygulandığı üç aylık süre zarfında öne çıkan unsurlar, bu şekilde gerçekleşmiştir. Ekonomik ve siyasi faktörlerin devreye girmesiyle süreç içerisinde açık kapı politikasının kalktığı ve vizeyle kabul koşullarının yeniden devreye girdiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte gelen kişilerin barınma ihtiyacının karşılandığı, isteyenlerin akrabalarının yanına gitmesine izin verildiği ve aynı zamanda bu süreç içerisinde devlet yardımlarının önemli ölçüde gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreçte, Türkiye, Bulgaristan Türklerine, vatandaşymış gibi yaklaşmış ve yardımlarda bulunmuştur.

Irak'tan gelen kitlesel göç hareketinde ise mevcut yasaların, iç politikanın, dış politikanın ve güvenliğin belirleyici unsurlar olarak öne çıktığı görülmektedir. Öncelikle mevcut yasalarla sadece Avrupa'dan gelenlerin mülteci olarak kabul edilmesinden dolayı Iraklı Kürtlerin, mülteci statüsüyle Türkiye'ye kabulünün gerçekleşmediği; kabullerin geçici barınma çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun dışında göçe, ekonomik ve güvenlik boyutuyla yaklaşılması, Irak'tan gelen kitlesel göçün çözümünün, Türkiye sınırının dışında aranmasında önemli rol oynamıştır. Iraklı Kürtlerin ilk göç dalgasında sınır kapılarının açılmasından sonra uluslararası toplumdan yeterince destek göremediğini düşünen Türkiye, sınır kapılarının açılmasının ulusal güvenlik açısından tehdit oluşturacağı düşüncesiyle, Iraklı Kürtlerin ikinci göç dalgasında Türkiye'ye kabulünde karşı bir tavır almıştır. Bununla birlikte güvenli bölge arayışı içinde olan Iraklı Kürtlerin bu sorununa karşı çözüm bulmak amacıyla uluslararası toplum harekete geçirilmiş ve sınırın Irak tarafında oluşturulan güvenli bölgede kurulan kamplara yerleştirilmeleri suretiyle Iraklı Kürtlerin güvenli bölge arayışı sorununa bir çözüm bulunmuştur.

Suriye'den gelen kitlesel göçte Türkiye'nin takındığı tavır, Suriyeliler için açık kapı politikasının uygulanması şeklinde gerçekleşmiştir. Başlangıçta misafir olarak tanımlanan Suriyelilerin, geçici olduğu düşüncesi üzerinden alınan bir toplumsal kabul söz konusuydu. Daha sonra fiilen

uygulanmakta olan geçici koruma, kanuni olarak tanımlanmıştır. Ayrıca geçici koruma statüsü altında sağlanacak hizmetler yönetmelikle belirlenmiştir. Böylece yine geçici vurgusu yapılarak Suriyelilerin Türkiye’de kalışları konusunda bir toplumsal kabul oluşturulmuştur. Bununla birlikte iç savaşın sona ermemesi ve Suriyelilerin Türkiye’deki kalış süresinin uzaması, toplumsal kabulde itirazların yükselmesine neden olmuştur. Bir dönem entegrasyonla ilgili bir tartışma gerçekleşmiş olmasına rağmen, ilerleyen süreçte Türkiye’de kalmalarına itirazların artmasıyla Suriyeliler meselesi daha karmaşık bir hale gelmiştir.

Sonuç olarak Bulgaristan’da yaşanan baskı ortamının, Irak’ta yaşanan savaş ve ayaklanmaların ve Suriye’de yaşanan iç savaşın oluşturduğu çatışmalı ortamın neden olduğu kitlesel göç hareketlerine karşı verilen tepkilerin, tek bir unsurdan ibaret olmadığı, kitlesel göçlere verilen tepkilerin birden fazla unsuru içerdiği, sadece kaynak ülke ile ilgili olmadığı hedef ülkeyle de ilişkili olduğu ve hedef ülkeyi etkilediği gibi kaynak ülkeyi de etkilediği görülmektedir.

Etik Beyanı: *Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Akademik İzdüşüm Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.*

Destek ve Teşekkür: *Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.*

Katkı Oranı Beyanı: *Araştırmanın tüm süreci makalenin beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.*

Çatışma Beyanı: *Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006) *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- al-Jabbar, F. A. (1992). Why The Uprisings Failed. *Middle East Report*, 176, 2-14.
- Aljazeera. (2011, 29 Nisan). Scores Killed on Syria's 'Day of Rage'. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://www.aljazeera.com/news/2011/4/29/scores-killed-on-syrias-day-of-rage>.
- Avrupa Komisyonu (2012). *Türkiye 2012 Yılı İterleme Raporu*. SEC (2012) 336. Brüksel.
- BBC. (2019, 14 Ocak). *Syria Profile - Timeline*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703995>.
- BBC Türkçe. (2012, 20 Ağustos). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Sayısı 70 Bine Yaklaştı*. Erişim tarihi: 25.10.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/08/120820_turkey_syria.
- Bijak, J. (2006) Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods, *Central European Forum for Migration Research*.
- BMGK. (1990a). *The Situation Between Iraq And Kuwait: Resolution 660 and 661*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://digitallibrary.un.org/record/94220#record-files-collapse-header>.
- BMGK. (1990b). *Resolution 678*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://digitallibrary.un.org/record/102245?ln=en>.
- BMGK. (1991a). *Resolution 687*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://digitallibrary.un.org/record/110709?ln=en>.
- BMGK. (1991b). *Resolution 688*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://digitallibrary.un.org/record/110659?ln=en>.
- Bostancı, M. (2017). *11 Eylül'den Günümüze Ortadoęu ve Suriye: Suriyeli Sığınmacı Sorunu ve Basına Yansımalar*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Brettell, C. & Hollifield, J.. (2015a). Introduction. *Migration Theory: Taking Accross Disciplines* (ss. 1-36). (Ed. C. Brettell & J. Hollifield), New York: Routledge.

- Brettell, C. & Hollifield, J.. (2015b). *Preface. Migration Theory: Taking Accross Disciplines* (ss. XI-XII). (Ed. C. Brettell & J. Hollifield), New York: Routledge.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cockburn, P. (2015). Askeri birliklerin ateş açmasıyla protestolar Suriye’de hızla yayılıyor: 26 Mart 2011. *Suriye Cehenneme Düşüş: 2011-2014* (ss. 21-25). (Ed. R. Fisk, P. Cockburn & K. Sengupta). İstanbul: Matbuat Yayın.
- CNN Türk. (2013, 26 Ekim). *Davutoğlu: "Sığınmacılar Konusunda Kırmızı Çizgi Aşıldı"*. Erişim tarihi: 26.10.2013.
<https://www.cnnturk.com/2013/dunya/10/26/davutoglu-u-siginmacilar-konusunda-kirmizi-cizgi-asildi/728654.0/index.html>.
- Cumhuriyet. (1988, 30 Ağustos). *Irak Sınırında Dram*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1988-08-30/0>.
- Cumhuriyet. (1988, 31 Ağustos). *Binlerce Iraklı Kürt Sığındı*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1988-08-31/0>.
- Cumhuriyet. (1988, 1 Eylül). *Sığınmalar Sürüyor*. Erişim tarihi: 25.12.2022,
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1988-09-01/0>.
- Cumhuriyet. (1988, 7 Eylül). *Irak’tan Kürtlere Af ve Çağrı*. Erişim tarihi: 25.12.2022,
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1988-09-07/0>.
- Cumhuriyet. (1989, 25 Mayıs). *Bulgaristan’dan Sınırdışı*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-05-25/0>.

- Cumhuriyet. (1989, 26 Mayıs). *Sofya'dan Zorunlu Göç*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-05-26/0>.
- Cumhuriyet. (1989, 27 Mayıs). *Buruk Sevinç*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-05-27/0>.
- Cumhuriyet. (1989, 30 Mayıs). *Jivkov: Türkiye Sınırlarını Açsın*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-05-30/0>.
- Cumhuriyet. (1989, 3 Haziran). *Yine Zorunlu Göç*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-06-03/0>.
- Cumhuriyet. (1989, 8 Haziran). *Bulgar Sınırına Göçmen Kampı*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1989-06-08/0>.
- Cumhuriyet. (1990, 16 Ocak). *Soydaş Hakkına Onay*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1990-01-16/0>.
- Cumhuriyet. (1991, 3 Nisan). *Yüzbinler Sınırda Sıkıştı*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1991-04-03/0>.
- Cumhuriyet. (1991, 6 Nisan). *250 Bin Kürt Sınırı Geçti*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1991-04-06/0>.
- Cumhuriyet. (1991, 7 Nisan). *1 Milyon Kürt Sınırda*. Erişim tarihi: 25.12.2022.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1991-04-07/0>.

- Cumhuriyet. (1991, 8 Nisan). *Kürtlere Irakta Çadırkent*. Erişim tarihi: 25.12.2022. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1991-04-08/0>.
- Dayıoğlu, A. (2005). *Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişci, K. & Özmenek Çarmıklı, E. (2013). *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik*. Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Duygu, G. (2021). 1989 Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Bu Göçün Trakya Bölgesine Olan Etkileri. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (2), 60-79.
- Erdoğan, M. M: (2015). Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 315-347). (Ed. M. M. Erdoğan & A. Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy-Hacısalıhoğlu, N. & Hacısalıhoğlu, M. (2012). *89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. İstanbul: BALKAR & BALMED.
- Fırat, M. & Kürkçüoğlu, Ö. (2010). Irak ve Suriye'yle sorunlu ilişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler, Yorumlar* (ss. 129-148). (Ed. B. Oran). Cilt 2. Baskı 12, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Geçici Koruma Yönetmeliği (2014, 22 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 29153).
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y. a). *Geçici Koruma*. Erişim tarihi: 16.03.2023. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y. b). *Türkiye'de Geçici Koruma*. Erişim tarihi: 21.10.2022. <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>.

- Gündoğar, S. S. & Orhan, O. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. *ORSAM*. Rapor No: 195.
- Hupchick, D. P. (2002). *The Balkans: from Constantinople to Communism*. United States of America: Palgrave.
- Ihramur-Öner, S. G. (2013). Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? the Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 18 (3), 191-228.
- İskan Kanunu (1934, 21 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2733).
- Kaynak, M., Yinanç, R., Şahin, C., Tomanbay, M., Safran, M., Süzal, N., Aldan, M., Özkiper A. H. & Aytaç, F. (1992). *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye: 1988-1991*. Ankara: Tanmak Yayınları.
- Kirişçi, K. (1991), Refugee Movements and Turkey. *International Migration*, 29(4), 545-560.
- Kirişçi, K. (2000) Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices. *Middle Eastern Studies*, 36 (3), 1-22.
- Kirişçi, K. (2014), *Misafirliğin ötesine geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınavı*. Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK),
- Kirişçi, K. & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları. *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göç* (ss. 295-314). (Ed. M. M. Erdoğan & A. Kaya). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (1997). Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit: Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar. *Yeni Balkanlar-Eski Sorunlar* (ss. 227-259). (Ed. K. Saybaşı & G. Özcan). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lee, E. S. (1966) A Theory Of Migration. *Demography*, 3: 47.57.
- Milliyet. (1992, 28 Nisan). *Göç Eden Soydaşlar Çıkamazda*. Erişim tarihi: 25.12.2022, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/04/28>.

- NTV. (2011, 9 Haziran). *Davutoğlu: Suriye'den Göçe Hazırız*. Erişim tarihi: 30.08.2020. https://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-suriyeden-goce-haziriz,p1_gfz99xU2U2Npr8QvSKw.
- Oran, B. (1995). Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50 (03), 257-270.
- Ravenstein, E. G. (1885) The Laws of Migration, *Journal of the Statistical Society of London*, 48 (2): 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889) The Laws of Migration, *Wiley for the Royal Statistical Society*, 52 (2): 241-305.
- Reuters. (2012, 14 Mart). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Sayısı 70 Bine Yaklaştı*. Erişim tarihi: 20.08.2022, <https://www.reuters.com/article/syria-unrest-idAFL5E8EE3WX20120314>.
- SYRIAHR. (2023, 1 Mayıs). SOHR's 17th Anniversary: The Syrian Observatory for Human Rights: Inseparable Principles and Insistence on Bringing Freedom to Syrian People and Achieving Justice, Despite Obstacles and Challenges, Erişim tarihi: 10.05.2023 <https://www.syriahr.com/en/297542/>.
- Sjaastad, L. A. (1962) The Costs and Returns of Human Migration, *The Journal of Political Economy*, 70 (5): 80-93.
- Stark, O. & Bloom, D. E (1985) The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*, 75 (2): 173-178.
- Sürgevil, S. & Özgün, C. (2012). *Balkanlar II*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri: 1978-1985*. İstanbul. Bilgi Yayınevi.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2012) *Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu*, 24. Dönem 2. Yasama Yılı, Kabul Tarihi 15.02.2012.
- The Assosiated Press. (2016, 28 Nisan). *A Look at Key Events in Syria since March 2011*. Erişim tarihi: 10.05.2023.

<https://apnews.com/article/2fe325ca5bcb4b848094d6eb6bb39ee>.

Toğrol, B. (1989). *112 Yıllık Göç (1878–1989): 1989 Yazındaki Üç Aylık Gücün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre: IOM.

Ulutaş, U., Kanat, K. B. & Acun, C.. (2015). Sınırları Aşan Kriz: Suriye, SETA, *Analiz*, Sayı 120.

UNHCR. (t.y. a). *IDPs Population in Syria*. Erişim tarihi: 10.05.2023. <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>

UNHCR. (t.y. b). *Total Registered Syrian Refugees*. Erişim tarihi: 10.05.2023. <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>

Uzgel, İ. (2010). *ABD ve NATO'yla İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (ss. 243-325). (Ed. B. Oran). Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzgel, İ. (2010). Balkanlarla ilişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (ss. 167-181). (Ed. B. Oran). Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.

Vaksberg, T. & Andreev, A., (2014, 24 Aralık), *Assimilation by Force*, Erişim tarihi: 25.11.2022, <https://www.dw.com/en/recalling-the-fate-of-bulgarias-turkish-minority/a-18149416>

Vatan. (2012, 23 Haziran). *Suriye, Türk Savaş Uçağını Düşürdü!*. Erişim tarihi: 10.04.2023. <https://www.gazetevatan.com/gundem/suriye-turk-savas-ucagini-dusurdu-459720>.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013, 11 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 28615).

AN ANALYSIS ON THE TRANSFORMATION IN INTERNATIONAL MIGRATION THEORIES AND THREE MASS MIGRATION MOVEMENTS TOWARDS TURKEY AFTER 1980

Extended Summary

Aim:

In this study, with the transformation experienced in international migration theories, it has been observed that the idea that migration should be examined multidimensionally and interdisciplinary has come to the fore; as a result of that, this study has been prepared within the framework of the idea that migration should be examined as a process and that the analysis of migration should be done through questions that need to be answered, such as that mass migration have taken place as a result of what developments in the origin country, what the reasons have been for choosing Turkey, what kind of policies Turkey has developed against migration movements and what the factors have formed these policies. The aim of this study is to analyze three mass migration movements towards Turkey after 1980 in this way.

Method(s):

In the methodology of this study, literature review was conducted on three mass migration movements towards Turkey after 1980 and policy documents were examined. Three case studies, the mass migration movements come from Bulgaria, Iraq and Syria, have been analyzed in historical process by answering the questions related with the migration process. The analyzes have been done by evaluating origin country and host/destination country together. In the analyzes, the questions have been asked related with the developments of the process.

Findings:

The results obtained from the analysis of three case studies show that the development of international migration movements is not independent from the origin and host/destination country; a single factor is not decisive in the

response to migration; many factors and actors such as economy, security, socio-cultural structure, politics, conjuncture are effective in the policy developed against migration, and migration movements can also take place backwards as a dynamic process. In addition, it has been concluded that the conditions in the origin and host/destination countries are determinative in which direction the continuation of migration will take place.

Conclusion and Discussion:

As a result, the reactions to the mass migration movements caused by the oppressive environment in Bulgaria, the war and uprisings in Iraq and the conflicting environment caused by the civil war in Syria have not consisted of a single factor, but the reactions to the mass migrations have contained more than one factors. It has been seen that it is not only related with the origin country, but also related with the host/destination country and affects the origin country as well as the host/destination country. In addition, migration movements have a dynamic structure and this makes it possible to migrate backwards within the framework of the developments in the origin country and the conditions in the host/destination country. It should be concluded by reminding that the analysis done in the study is revealed as a result of examining migration as a process.